

BALÁZS ÁRPÁD – TARDOS ÁGNES

A KAPCSOLAT: A BASEL II ÉS AZ IFRS (NEMZETKÖZI PÉNZÜGYI BESZÁMOLÁSI STANDARDOK) ÖSSZEFÜGGÉSEI*

Cikkünk a Basel II és az IFRS előírásai közötti szinergiákról és eltérésekről ad áttekintést. Konkrétan a hitelezési veszteségekre képzendő IFRS szerinti értékvesztés-elszámolási szabályokat hasonlítjuk össze a tőkeszükségletek számításával kapcsolatos, az Európai Unió bankjai számára kialakított tőkemegfelelési direktíva (*Capital Risk Directive, CRD*) alapját képező Basel II előírásokkal.

BEVEZETÉS

Az utóbbi időben jelentős vita zajlott a banki szférában a hitelvesztésekre képzendő értékvesztésre vonatkozó IFRS előírások, illetve a tőkeszükségletek számításával kapcsolatos Basel II követelmények közötti kapcsolódási pontokról és összefüggésekről. Számos bank kívánja felhasználni a Basel II (és CRD) projekt során kialakított modelljeit az IFRS szerinti értékvesztés számításához is. Figyelembe véve, hogy a bankszektornak milyen jelentős befektetésre van szüksége ahhoz, hogy megfelelhessen a Basel II előírásainak¹, természetesnek tűnik, hogy a bankok az újonnan kiépített

rendszereket megpróbálják az IFRS szerinti adatszolgáltatás kielégítésére is felhasználni.

CÉLOK ÉS FILOZÓFIÁK

Míg számos követelmény – és ebből következően a számításokhoz szükséges adatszükséglet – nagyon hasonló mindkét követelményrendszerben, a bankoknak nem szabad szem elől téveszteniük azt a tényt, hogy az IFRS, illetve a Basel II célja alapvetően igen eltérő. Az IFRS célja annak biztosítása, hogy a pénzügyi kimutatások megfelelően tükrözzék a mérleg fordulónapjáig felmerült veszteségeket, míg a Basel II célja annak biz-

* A cikk a Bankszövetség szervezésében a 2006. április 20-i konzultáción elhangzott előadás alapján készült.

¹ A Datamonitor becslése szerint a Basel II kapcsán felmerülő ezen összes költség Európában 2005 végére meghaladja a 6 milliárd USA-dollárt.

tosítása, hogy a hitelező elegendő tőkével és tartalékkal rendelkezzen a következő 12 hónap folyamán felmerülő, várható veszteségei², valamint az esetleges nem várt veszteségek³ fedezetére. Az IFRS egyértelműen a felmerült veszteség modelljére épül; míg a Basel II teljes egészében a várható és a nem várt veszteségekről szól.

Ezt a megkülönböztetést némileg összezavarta az a tényező, hogy egyes szabályozó hatóságok a pénzügyi kimutatásokban lévő értékvesztések és céltartalékok mértékét is szabályozni kívánják. Egy számviteli szakértő szempontjából úgy tűnik, hogy a szabályozóknak elsődlegesen a tőkeszint megfeleléségre lenne érdemes koncentrálniuk és nem arra, hogy az elszámolandó értékvesztések és céltartalékok mértékét határozzák meg.

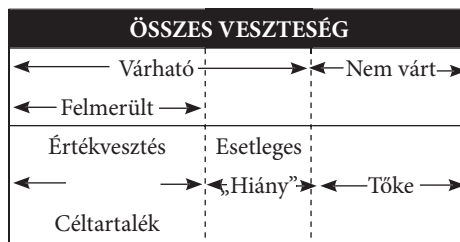
VÁRHATÓ ÉS NEM VÁRT VESZTESÉGEK

Amikor a Banki Felügyelet Bázeli Bizottsága (a Bizottság) 2003 októberében azt a döntést hozta, hogy a várható veszteségeket nem kell figyelembe venni a kockázati súlyozás során a Belső Minősítés Alapú (IRB) megközelítést alkalmazó bankoknak (az egyszerűbb megközelítésekre ez az egyszerűsítés nem vonatkozik), akkor a

Bizottságot az meggyőződés vezérelte, hogy az értékvesztéseknek és céltartalékoknak tükrözniük kell egy bank várható hitelveszteségeit. Ezzel szemben a tőkekövetelményt elsősorban az esetlegesen felmerülő nem várt veszteségeket figyelembe véve kell meghatározni.

Azonban – ahogy azt a későbbiekben részletesen is kifejtjük – az IFRS szerinti számviteli céltartalék (értékvesztés) szigorúan olyan felmerült veszteségekre vonatkozik, amelyek feltehetően nem ugyanazok, mint a várható veszteségek. Mivel a Bizottság a tőkeszükségletet elsősorban a nem várt hitelveszteségekre tekintettel határozta meg, fennáll a felmerült és a várható veszteségek közötti „hiány” kockázata, amelyre sem a beszámoló nem tartalmaz tartalékot értékvesztés, illetve céltartalék formájában, sem a tőkeszint meghatározásánál nem vették figyelembe (1. ábra). A Bizottság 2004. januári sajtóközleményében ezt felismerte, és javasolta, hogy a bankok hasonlítsák össze a Basel II szerinti várható veszteségre vonatkozó számításait az általuk képzett értékvesztések és céltartalékok mértékével, és az esetleges „hiányt” (ha a várható veszteség a magasabb) le kell vonni a tőkéből.

1. ábra

² A Belső Minősítés Alapú megközelítés egy hosszú távú, átlagosan 12 havi nem teljesítés valószínűségén, illetve a bank „nem teljesítésből adódó veszteségre” vonatkozó legóvatosabb becslésén alapszik egy gazdasági ciklusra kiterjesztve.

³ A várható és nem várt veszteségek közötti különbségtétel követelménye kizárólag azokra a bankokra vonatkozik, amelyek a hitelkockázatok vonatkozásában a Belső Minősítés Alapú megközelítés alkalmazását választották.

A felmerült, illetve a várható veszteség összevetéséről szóló vita

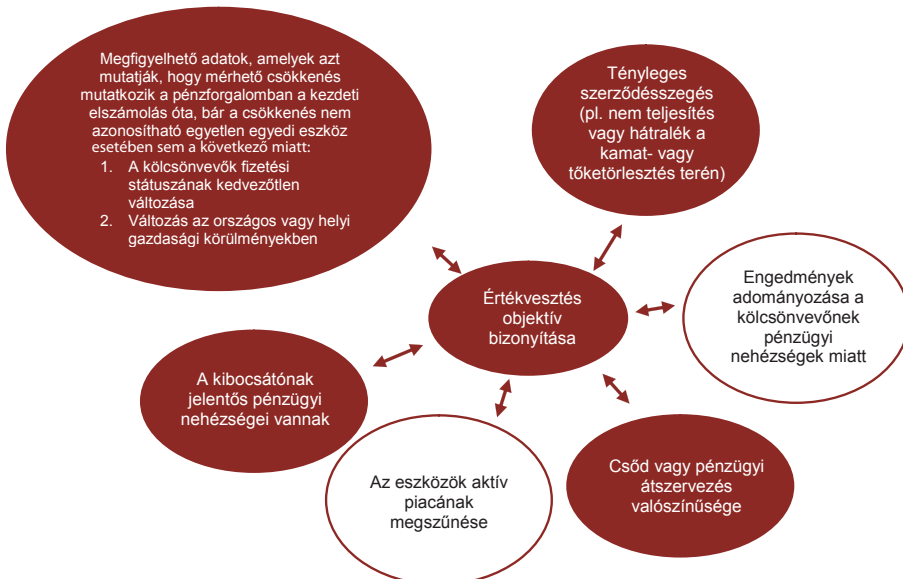
A Nemzetközi Számviteli Standard Testület (IASB) által 2003 decemberében kiadott és 2005. január elsején hatályba lépett, átdolgozott IAS 39 rávilágított a felmerült és a várható veszteségek koncepciói közötti néhány eltérésre. Az átdolgozott IAS 39 egyértelművé tette, hogy az IAS értékvesztési modelljében valóban csak a már felmerült veszteségekre lehet értékvesztést elszámolni, ugyanakkor a módosított standard kötelezően írta elő a korábbiakban csak lehetőségként fennálló portfólió alapú értékvesztés elszámolását azokra a hitelállományokra vonatkozóan, ahol a megfigyelhető adatok arra utalnak, hogy az ezekből az eszközökből várható jövőbeni cashflow-várakozások romlottak azok kezdeti megjelentetése

óta. A standard két példát hoz az ezt az elértéktelenedést „kiváltó körülményre”: az egyik a gazdasági környezet romlása, a másik a hitelfelvevő egyéb fizetési képességeit meghatározó változás, melyre a „felmerült, de még be nem jelentett” veszteségekként (*Incurred But Not Reported*, IBNR) szokás hivatkozni, és amely a magyar biztosítási beszámolási rendszerben már régóta alkalmazott fogalom (2. ábra).

A várható veszteség nem azonos a felmerült veszteséggel

A felmerült és a várható veszteség közti különbség jelentősnek tűnik – a várható veszteség nem azonos a felmerült veszteséggel, még akkor sem, ha figyelembe vesszük, hogy a felmerült veszteség tartalmazza a már „felmerült,

2. ábra

de még be nem jelentett” veszteségeket is. A mérleg fordulónapja szerinti felmerült veszteségről akkor beszélhetünk, ha az értékvesztést kiváltó körülmény már bekövetkezett, míg a várható veszteség esetében csupán előrejelzésről van szó függetlenül attól, hogy a kiváltó esemény már bekövetkezett-e a mérleg fordulónapján. Ennek megfelelően, ha egy bank valamilyen kiváltó körülmény bekövetkezésére számít a mérleg fordulónapján (például a munkanélküliségi ráta emelkedésére), a kiváltó eseménnyel járó következményeket (más szóval a veszteség növekedését) a várható veszteség modelljén belül számításba veszi, ellentétben a felmerült veszteség modelljével. Ezek a különbségek a két modell célkitűzése közötti egyértelmű különbségekre vezethetők vissza. A Basel II a várható veszteségek statisztikai modellezését írja elő, míg az IFRS, bár lehetővé teszi a statisztikai modellek alkalmazását, csak akkor „engedélyezi” veszteség elszámolását, ha a kiváltó esemény már bekövetkezett. Az IAS 39 külön kiemeli, hogy azokat a veszteségeket, amelyekre valamilyen jövőbeni esemény eredményeként lehet számítani, függetlenül azok „valószínűségétől”, tilos kimutatni. Mindez egyértelmű és alapvető különbség a két rendszer között.

Az IAS 39-ben foglalt követelmények előírják, hogy értékvesztés csak akkor számolható el, ha a feltételek bizonyossággal megváltoztak a hitel eredeti engedélyezéséhez képest egy kiváltó esemény bekövetkezése miatt. Ugyanakkor a standard bevezeti a „felmerült, de még be nem jelentett” veszteség koncepcióját. Mindez azt jelenti, hogy a bankok értékvesz-

tést képezhetnek olyan veszteségekre, amelyekről a bankoknak még nincs konkrét tudomásuk, viszont a múltbeli tapasztalatok alapján valószínűsíthető, hogy a veszteség már felmerült a mérleg fordulónapján. Néhány bank ezt úgy tekintheti, mint az IFRS szerinti, felmerült veszteségekre képzett értékvesztés és a Basel II szerinti tőkeszámítás közötti hidat, mindebből azonban nem következik az, hogy a következő évre vonatkozó valamennyi várható veszteség már felmerült a mérleg fordulónapján. Az IFRS szerint a bankoknak meg kell határozniuk és fel kell mérniük azokat a mérleg fordulónapját megelőzően bekövetkezett eseményeket, amelyek nyomán értékvesztés keletkezik, és empirikus vizsgálatokkal kell alátámasztaniuk a szóban forgó események és a veszteség valószínűsíthető szintje közötti kapcsolatot. A Basel II is előírja az empirikus alátámasztást, de nem követeli meg a kiváltó események azonosítását.

A VESZTESÉG AZONOSÍTÁSI IDŐSZAK (LOSS IDENTIFICATION PERIOD, LIP)

Hogyan hidalható át a két előírási rendszer közötti különbség? A veszteséget okozó esemény és a veszteség felmerüléséről való értesülés között eltelik bizonyos időszak, ezt nevezzük veszteségazonosítási időszaknak (LIP). Az erre az időszakra vonatkozó, már felmerült események hatását tartalmaznia kell az értékvesztés számításának. Ehhez a becsléshez jól felhasználható a Basel II rendszerében számszerűsített nemteljesítési valószínűségi ráta (PD) és a nemteljesítéskori veszteségráta (LPD), melyek segítségével az alábbiak szerint

tudjuk meghatározni az IFRS szerint elszámolandó értékvesztést

$$\begin{aligned} \text{Portfólió-értékvesztés} &= \\ &= \text{Kitettség} \times \text{PD} \times \text{LGD} \times \text{LIP}. \end{aligned}$$

A veszteségazonosítási időszak hatása a fenti képletben többféle módon számszerűsíthető. A módszertanilag legheylesőbb megközelítést a PD éven belüli időszakra való számszerűsítése jelentené. E módszert helyettesítheti az egyszerűsítés, melyben a 12 hónapra vonatkozó várható veszteségnek a LIP időtartamával arányos részét tekintjük megfelelő becslésnek.

A LIP eddigi tapasztalataink szerint az esetek nagy többségében 6 és 12 hónap közé esik. A LIP gyakorlati meghatározását javasoljuk a veszteséget okozó események azonosításával kezdeni, melyek a hitelnyújtási stratégiából levezethetők. E tényezők lehetnek – többek között – a munkanélküliség, a csődeljárások, a kamatok, az adókulcsok, a háztartási eladósodottság, a GDP és egyéb makrogazdasági mutatók alakulása. A második lépés a veszteséget okozó események és az azonosítható nemteljesítést okozó események közötti összefüggések meghatározása (például a munkanélküliség és a jelzáloghitelek nem teljesítés következtében bekövetkező végrehajtása). Ezután következhet a mintavételes tesztelés, melynek során a bank adatokat gyűjt a veszteségfelmerülési periódus hosszáról. Fontos eleme a számításnak a különböző tulajdonságokkal rendelkező sokaságok és minták azonosítása és megfelelő elkülönítése.

A fenti megközelítés számos egyszerűsítést tartalmaz, ezek bővebb ismertetésére a cikk a későbbiekben még kitér.

EGYÉB HASONLÓSÁGOK ÉS KÜLÖNBSÉGEK

Bár a Basel II által képviselt megközelítési mód más filozófiára épül, mint az IFRS szabályrendszere, észrevehető, hogy a két rendszer több ponton találkozik egymással. Ezek az azonosságok is megerősítik azt a felvetést, hogy a két rendszer alkalmazását a bankoknak nem lehet, illetve nem érdemes egymástól elkülönülve kezelniük. A legfontosabb azonosságokat az alábbi területeken találjuk:

- A nem teljesítés (Basel II), illetve az értékvesztés (IFRS) kategóriáinak megkülönböztetése ellenére a definíciók közötti hasonlóságok egyértelműek (lásd később);
- A hitelportfólió kockázatainak felmérésében mindkét rezsím elfogadja, hogy azt az egyedileg nem jelentős hitelek esetében a kockázati jellemzők és a banki működési logika alapján kialakított homogén szegmensekre összevontan végezzék el a bankok;
- A publikus pénzügyi beszámolás és a felügyeleti adatszolgáltatás szempontjából mindkét rendszer hasonló mélységű és részletezettségű információigényt jelent a bankok számára.

Az azonosságok ellenére a bankoknak továbbra is kezelniük kell azt az alapvető megközelítésbeli különbséget, hogy míg a Basel II a várható veszteségeket figyelembe véve állapítja meg a tőkeszükségletet, addig az IFRS a felmerült veszteségeket számszerűsíti a

pénzügyi beszámolóban. Az előbbi a nem teljesítéskori veszteséget, illetve annak arányát számszerűsíti az egyes hitelekre, illetve portfóliókra, míg a második ugyan-ezen hitelek, illetve portfóliók várható (becsült) pénzáramainak diszkontált jelenértéke alapján közelíti az eszközök értékvesztését (lásd később).

További különbségeket azonosíthatunk egyes részletes szabályok szintjén is. A teljesség igénye nélkül említjük meg az értékvesztés bekerüléskori azonnali (első napi) elszámolásának tiltását, a származékos ügyletek kezelésének kérdését és a becslés időhorizontjában megjelenő különbségeket.

Mivel az IFRS szabályok célja a felmerült veszteségek számszerűsítése, ezért nem logikus, és ennél fogva nem megengedett, hogy a bank értékvesztést számoljon el azonnal az eszközök bekerülése napján. Ez szembevetendő logikai különbség a Basel II előírásokhoz képest, hiszen a várható veszteség (a múltbeli adatok alapján számított valószínűségek szerint), úgymond, a hitel bekerülésekor már statisztikailag számszerűsíthető.

A származékos ügyletek (eltekintve az IAS 39-ben definiált fedezeti elszámolás esetétől) az IFRS szerint készülő beszámolóban mindenkorai valós értéken jelennek meg. A Basel II ezzel szemben a származékos ügyletek pozícióinak kockázatát és az ennek alapján számítható tőkeszükségletet állapítja meg, nem veszi figyelembe az ügylet pillanatnyi valós értékét.

A szabályozó tőkemegefelelés szempontjából a várható veszteségekre vonatkozó becslést Basel II a következő tizenkét hónagra vonatkoztatva számszerűsíti.

Az IFRS lehetőséget ad a felmerült, de még nem azonosított veszteségek becslésére, ami közelíti a várható veszteségek kategóriájához, ugyanakkor veszteségszámításnál és a jövőbeni pénzáramok figyelembevételekor nem korlátozza a becslés időhorizontját egy évben, ami további különbségekhöz vezet a prudenciális és a számviteli szabályozás között.

PORTFÓLIÓSZEGMENTÁLÁS

Mind Basel II mind pedig az IFRS lehetőséget ad az egyedileg nem jelentős hitelek portfólió szintű elemzésére. A kollektív értékelés alapja az, hogy az eszközöket bizonyos szempontok szerint azonos csoportokba lehet sorolni. Például egy bank hitelportfóliójának egy része hitelkockázat szempontjából egy csoportnak tekinthető (pl. a lakossági fogyasztási hitelek portfóliója), amennyiben a kockázat értékelésének mechanizmusa, a hiteltörlesztés adatai azonos módon értékelődnek, és a portfólióra vonatkozóan releváns információt biztosítanak a jövőben várható cash-flow-król és az adósok fizetési hajlandóságáról. Természetesen a portfólió szintű értékelés csak a statisztikai szempontból kellő méretű és megfelelő múltbeli adatokkal bíró állományok esetén alkalmazható megbízhatóan.

A portfólió szegmentálása Basel II és IFRS szerint is történhet azonos elvek, azonos kategóriák (pl. állami kockázat, bankok, vállalatok, strukturált finanszírozás stb.) mentén, ami nyilvánvaló szinergialehetőség a banki nyilvántartási rendszerek és adatállományok kialakításánál. További lehetőségként

adódik az egyedileg jelentősnek tekintett hitelek határértékének azonos szinten történő megállapítása lakossági, illetve kis- és középvállalkozási hitelportfóliók vonatkozásában. Az IFRS céljainak megfelelően további alportfóliók kialakítása válhat szükségessé, amelyek lehetőség szerint egybeeshetnek a Basel II rendszerében megállapított azonos nem-fizetési kockázatú (pl. hitelkockázati besorolás, „rating” alapján kialakított) vagy azonos nem-teljesítéskori veszteségrátát mutató (pl. a fedezetek

figyelembevételével kialakított) eszközcsoportokkal.

A NEM TELJESÍTÉS MEGHATÁROZÁSA

A két módszer közti hasonlóságok és különbségek meghatározása érdekében segítségünkre lehet a „nem teljesítés” Basel II szerinti, illetve az „értékvesztés” IFRS szerinti meghatározása. Világosan látszik a hasonlóság a Basel II szerinti nem teljesítés és az IFRS szerinti értékvesztés között (3. ábra).

3. ábra

Nem teljesítés a Basel II szerint	Értékvesztésre utaló jelek az IFRS szerint
Nem valószínű, hogy a fizetésre kötelezett megfizeti az összes (tőke-, kamat- vagy díj-) tartozását.	Az értékvesztésnek objektív bizonyítékai azonosíthatóak, amelyek az eszköz kezdeti megjelentetését követően egy vagy több esemény bekövetkeztére vezethetők vissza („veszteséget kiváltó esemény”), és ez a veszteséget kiváltó esemény (vagy események) hatással van az eszköz jövőbeni becslött cash-flow értékeinek alakulására.
A fizetésre kötelezett bármely kötelezettségével kapcsolatos hitelezési veszteséget kiváltó esemény, például leírás, egyedi értékvesztés vagy a hitelfeltételek kényszerű újratárgyalása, átalakítása, beleértve a fizetendő tőke, a kamat vagy a díjak elengedését vagy átütemezését.	Engedmény biztosítása a hitelfelvevő részére.
A fizetésre kötelezett bármely hitelkötelezettsége már 90 napot meghaladóan lejárt.	Tényleges szerződészegés (pl. fizetés elmulasztása).
A fizetésre kötelezett csődöt jelentett vagy hasonló védelmet keresett a hitelezőkkel szemben.	Komoly pénzügyi nehézség vagy valószínűsíthető csőd, illetve egyéb pénzügyi átalakítás a hitelfelvevő részéről.
Nem tartalmaz külön hivatkozást a gazdasági körülmények romlására mint a nem teljesítést kiváltó, hátráltató okra, viszont megköveteli a különböző forgatókönyvek modellezését.	Megfigyelhető adatok, amelyek arra utalnak, hogy bizonyos eszközcsoportok becslött cash-flow értékeinek alakulásában mérhető csökkenés következett be azok kezdeti megjelentetése óta az alábbiakra visszavezethető okból: <ul style="list-style-type: none"> • a hitelfelvevő fizetési státuszát a csoporton belül hátrányosan érintő változások; vagy • a nemzeti vagy helyi gazdasági viszonyok változása, ami összefügg a csoporton belüli eszközöket érintő nem teljesítésekkel.

IDŐZÍTÉSI KÜLÖNBSÉG?

A 3. ábrából egyértelműen kitűnik, hogy a két meghatározás értelmezhető úgy is, hogy jelentősek az időzítési különbségek. A Basel II meghatározásában a nem teljesítés akkor áll fenn, ha az adós kötelezettsége már 90 napot meghaladóan lejárt (ami néhány termék esetében 180 napra hosszabbítható), míg az IFRS tényleges szerződészegésre utal, amit esetlegesen egyetlen tőketörlesztés vagy a kamatok megfizetésének elmulasztása is kiválthat. Ennek tükrében az IFRS sokkal konzervatívabb. Ugyanakkor a Basel II figyelembe veszi minden, az elkövetkező tizenkét hónapban valószínűleg bekövetkező nem teljesítést, míg az IFRS csak a mérlegfordulónapig bekövetkezett értékvesztést számolja el. A mi értelmezésünk szerint azonban lehetőség van arra, hogy a társaság a nem teljesítésre (default), illetve az egyedi értékvesztésre utaló jelet azonosan határozza meg.

A NEM-TELJESÍTÉSKORI KITETTSÉG (EAD)

További fontos különbség származik a Basel II szerinti kalkulációnál használt „a nem-teljesítéskori kitettség” eltérő kezeléséből. Olyan instrumentum esetén, amely lehívási felső korlátot tartalmaz (ilyen például a hitelfolyósítási ígervény vagy a folyószámlahitel) a „nem-teljesítéskori kitettség” számításánál egy hitelátszámítási faktor segítségével figyelembe veszik a nem teljesítés bekövetkeztének időpontjáig várható jövőbeni lehívásokat. Ezzel szemben az IFRS szerint a veszteség a mérleg-

fordulónapon fennálló, a kalkulációnál figyelembe vett hitelösszeget tartalmazza, jövőbeni tranzakciókat és lehívásokat nem, mivel ez várható veszteségre képzett tartalékképzésként lenne értelmezhető. A bankok által vállalt jövőbeni lehívásokra vonatkozó céltartalék-képzési szabályokat nem az eddigiekben tárgyalt IAS 39-es, hanem az IAS 37-es standard írja elő. Az IAS 37-es szabvány azonban csak bizonyos feltételek teljesülése esetén teszi lehetővé a céltartalék elszámolását: csak akkor, ha a kifizetés valószínűsége meghaladja az 50%-ot. Ez a követelmény nem áll összhangban a Basel II előírásaival. További problémát jelenthet, hogy a belső minősítési eljárások közül az alapmodellt alkalmazók számára a Basel II fix koefficienseket határoz meg a kitettség számszerűsítésére.

A NEM-TELJESÍTÉSKORI VESZTESÉGRÁTA (LGD) KONTRA DISZKONTÁLT CASH FLOW (DCF)

Egy másik különbség a „veszteség” pontos összetevőinek megítélésében van: a Basel II meghatározása szerint ez gazdasági veszteség, amely tartalmazza a kockázat miatti pénzbeszedésekkel kapcsolatos közvetlen és közvetett költségeket, például a belső rezsiköltségeket és egyéb nem pénzbeli költségeket is. Az IFRS megfogalmazásában a veszteség a hitelkönyv szerinti értéke, illetve az érvényben lévő kamatlábbal diszkontált, várható cash-flow jelenértéke közötti különbség. A közvetett költségek (például a behajtási osztály rezsiköltségei) egyértelműen nem képezik a veszteség részét, azonban a Basel II értelmében ezek a „nem teljesítés miatti veszteségek” körébe tartoznak.

A nem teljesítés miatti veszteségnek tőkeköltséget kell tartalmaznia, az IFRS azonban kifejezetten hangsúlyozza, hogy az alkalmazandó diszkontráta ugyanaz az „effektív kamatláb”, amelyet az eszköz hozamának kezdeti megállapításakor, azaz a veszteség keletkezése előtt alkalmaznak.

A fenti különbségek ellenére jelentős hasonlóságok is vannak a két modell között, ami azt jelenti, hogy a két módszer adatszolgáltatásra vonatkozó követelményei is hasonlóak. Mindkét módszernél például az előre látott „veszteség” megállapításánál figyelembe kell venni a fedezetet. Első olvasatra úgy tűnik, hogy a Basel II módszerének esetében a veszteségre vonatkozó adatokra van szükség, míg az IFRS adatszolgáltatási követelményei a cash-flow-ra vonatkoznak. A veszteség IFRS szerinti meghatározásában azonban a nem realizált cash-flow valószínűleg nagymértékben hasonlít arra a veszteségre, amelyet a nem teljesítés Basel II szerinti fogalma tartalmaz, a fent megállapított különbségek mellett. Ennek következtében a várhatóan nem realizált cash-flow értékét megállapító modell eredményei nem fognak jelentősen eltérni attól a számítástól, amely a várhatóan realizálandó cash-flow értékét határozza meg. Számos bank így a Basel II céljaira összállított veszteségre vonatkozó adatok használatát javasolja egy veszteséges eszközcsoporthoz bekövetkező cash-flow- veszteség értékének a becslésére. A Basel II esetében alkalmazott veszteségre vonatkozó adatok, illetve az IFRS modellben alkalmazott cash-flow-veszteség összevetésénél a bankoknak nem szabad figyelmen kívül hagyniuk ezeknek a

cash-flow-veszteségeknek az időzítését. A Basel II modelljében a veszteség nem feltétlenül egyenlő a cash-flow- veszteség nettó jelenértékével. Itt érdemes megjegyezni azt is, hogy a Basel II módszertan egyes esetekben a biztosítékok értékelésére vonatkozó olyan korlátozásokat is tartalmaz, amelyek nem felelnek meg az IFRS előírásainak. Hogyan hidalhatóak át a fenti ellentmondások a gyakorlatban? A bankoknak lehetőségük van a modellrendszer különböző futtatására, illetve erőfeszítéseket tehetnek annak érdekében, hogy azonosítsák azokat a területeket, ahol az elméleti módszertani eltérések a gyakorlatban nem okoznak jelentős eltérést.

A képlet alapú megközelítések vagy statisztikai módszerek alkalmazhatóak egy pénzügyi eszközcsoporthoz belüli veszteségek meghatározásához.

Az IFRS lehetőséget nyújt arra, hogy egy gazdasági kiváltó okra lehessen visszavezetni egy adott eszközcsoporthoz belüli esetlegesen fennálló veszteséget. Az IAS 39.59(f)(ii) pontja értelmében ahhoz, hogy a becslött cash-flow-értékekben mérhető csökkenés meghatározható legyen, a csoporton belüli eszközöket érintő, a nem teljesítésekkel összefüggő nemzeti vagy helyi gazdasági viszonyokat kell figyelembe venni. Noha a Basel II erre vonatkozó útmutatása nem ennyire világos, sem a jogszabályalkotók, sem pedig a bankok nem nézik jó szemmel, ha a gazdasági viszonyokban bekövetkezett változások a tőkekövetelmények jelentős ingadozásához vezetnek. A Basel II ebből kifolyólag inkább a gazdasági ciklust átívelő stabil tőkeszint megállapítását javasolja, míg az IFRS szerint a gazdasá-

gi bizonytalanságot az értékvesztések és a céltartalékok alakulásának is tükröznie kell. A rendelkezésre álló tőkének fedeznie kell a nem várt veszteségeket kedvezőtlen gazdasági körülmények esetén, más szóval elegendőnek kell lennie ahhoz, hogy kivédje a legrosszabb forgatókönyv szerinti gazdasági viszonyok nyomán keletkező veszteségeket. A jogszabályalkotók továbbá elvárják, hogy a bankok – a 2. pillér előírásainak megfelelően – vessék alá nyomáspróbának (*stress test*) az általuk alkalmazott tőkeértékelési és tőkeallokációs eljárásokat, illetve teszteljék a modelljeiket különböző forgatókönyvek alapján.

Ennek megfelelően a bankoknak meg kell határozniuk azokat a gazdasági kiváltó okokat, amelyek szerintük hatást gyakorolnak veszteségeik mértékére, valamint ügyfeleik nem teljesítésének valószínűségére. Ilyen okok lehetnek az olyan gazdasági tényezők, mint a kamatlábak, a munkanélküliségi ráta vagy az átlagos országos, illetve regionális ingatlanárak. A tőke-, illetve tartalék-számításokra vonatkozó historikus veszteség-nyilvántartás elkészítéséhez jelentős adatgyűjtésre van szükség, aminek során a bankoknak törekedniük kell arra, hogy a gazdasági kiváltó okok hatását beépítsék kalkulációikba. A számítások során arra is szükség van is, hogy a különböző veszteség- kiváltó okokat csoportosítsák annak érdekében, hogy olyan tapasztalati veszteségadatokat tudjanak gyűjteni, amelyek segítségével egy sor gazdasági forgatókönyv hatását is figyelembe vehetik. Az aktuális és jövőbeni gazdasági viszonyokat tükröző forgatókönyv-elemzés eme formájáról jó néhány éve vita folyik az érintett szektor, illetve a jogszabály-

alkotók között. Jelenleg nincs az egész szektor számára elfogadható megközelítés e tesztelés elvégzésére.

SZINERGIÁK

Noha az IAS 39.AG92 látszólag elismeri, hogy jelentős szinergiák vannak a két módszer között, amikor azt állítja, hogy „képlet alapú vagy statisztikai módszerek alkalmazhatóak egy pénzügyi eszközcsoporton belüli veszteségek meghatározásához”, később azonban előírja, hogy a modellnek tartalmaznia kell „az eszköz hátralévő élettartamára (nem csak a következő évre) vonatkozó cash-flow-értékeket”, illetve „nem vezethet értékvesztés elszámolásához már a kezdeti megjelenítéskor”. Egyértelműen kijelenthető, hogy az IASB elfogadja egy modell alapú módszer alkalmazásának a lehetőségét, valamint azt, hogy az adott modellhez lehet a Basel II-ben meghatározott célokra gyűjtött adatokat használni. Ennek ellenére világosan látható, hogy vannak olyan fogalmi különbségek, amelyek miatt a bankok nem fogják a Basel II szerinti adatokat egyszerűen felhasználni az IFRS modelljéhez.

DOKUMENTÁCIÓ ÉS BELSŐ ELLENŐRZÉSI RENDSZER

A hitelek értékvesztése és a várható veszteség számításához számos szubjektív döntés meghozatalára van szükség. Egy modell sohasem helyettesítheti tökéletesen a szubjektív megítélést. A következetesség biztosítása azonban rendkívül fontos, és ebben kulcsfontosságú szerep jut a szigorú belső ellenőrzési rendszernek.

A folyamat kulcselemei:

1. a portfóliók megfelelő szegmentálása hitelkockázati szempontból;
2. az alkalmazott eljárások egyértelmű dokumentálása;
3. a becült várható és felmerült veszteség utótesztelése a tényleges tapasztalatok alapján;
4. az eljárások következetes alkalmazása; és
5. a veszteségazonosítási időszak rendszeres felülvizsgálata iparági tapasztalatok alapján.

A fenti folyamat biztosítja, hogy a banki vezetés számára megfelelő, releváns információ álljon rendelkezésre a banki hitelportfólióról, hogy ennek segítségével értékelni tudja a portfólióban rejlő hitelezési kockázatot, és egyben alapjául szolgáljon a bank által alkalmazott értékvesztés-megállapítási módszernek. Így a rendszer által biztosított ugyanazon információ lesz az alapja mind a hitelportfólió ellenőrzésének, mind pedig az értékvesztés számszerűsítésének számviteli szempontból éppúgy, mint a prudenciális felügyelet által meghatározott tőkemegfelelés szempontjából.

VÉGKÖVETKEZTETÉS

Az IFRS szerinti értékvesztési modell tárgyat úgy lehet körülírni, mint egy hitel vagy hitelállomány vonatkozásában már

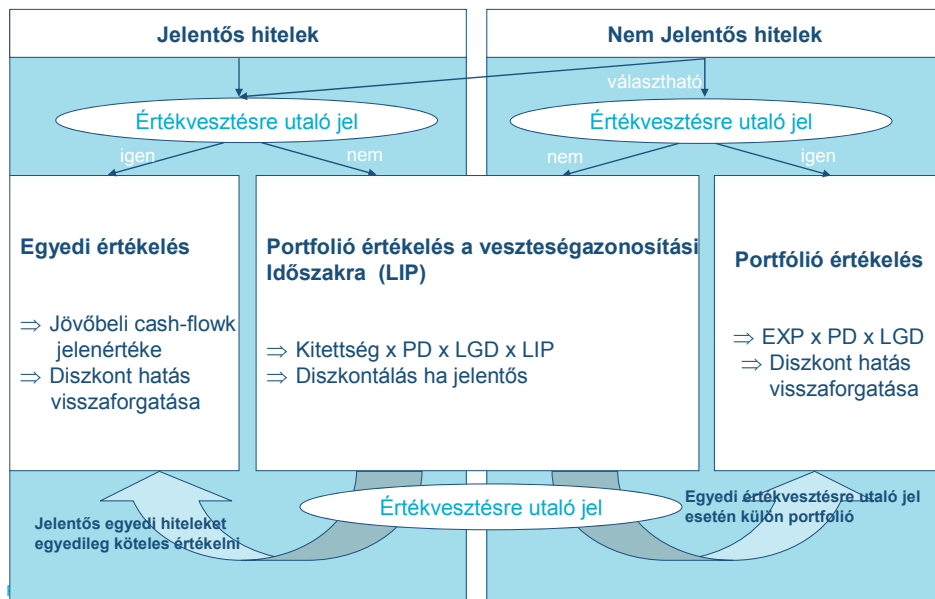
bekövetkezett, valamely kiváltó esemény eredményeként keletkező várható veszteséget. Ennek következtében egyértelmű hasonlóságok vannak a két követelményrendszer között, és a bankoknak még mindig a lehető legtöbb szinergiát kell felfedezniük azon jelentős adatkövetelményből, amit mindkettő alkalmazása szükségessé tesz. Lesznek jelentős adatátfedések, és valószínű, hogy a számokat generáló kalkulációs rendszernek elég rugalmasnak kell lennie ahhoz, hogy a két különböző célú metodológia támasztotta követelményeknek megfeleljen.

Bár úgy tűnhet, hogy az alapul szolgáló Basel II szerinti adatok – megfelelő módosítások és további elemzés mellett – potenciálisan alkalmazhatóak lennének az IFRS szerinti értékvesztés- és céltartalékképzéshez, a módosítások elvégzéséhez szükséges munka és ily módon a kapcsolódó költségek még mindig jelentősek lehetnek. Érdemes azonban azt is hangsúlyozni, hogy az IFRS-nek a Basel II-től elkülönített bevezetése ennél jelentősen magasabb költséggel járna. Ahogy azt a fentiekben említettük, valószínű, hogy az európai banki ágazatnak már most több mint 6 milliárd USD-t kell költenie arra, hogy megfeleljen a Basel II-nek, és minden tőle telhetőt meg kell tennie annak érdekében, hogy elkerülje egy kisebb vagyon ismételt elköltését az IFRS-nek való megfelelés érdekében.

MELLÉKLET

Áttekintés az IFRS értékvesztésre vonatkozó előírásairól

IFRS Értékvesztés - Áttekintés

Pénzügyi instrumentummal vagy instrumentumok csoportjával szemben értékvesztés elszámolása csak abban az esetben lehetséges, ha objektív bizonyíték áll rendelkezésre az értékvesztés fennállásáról olyan múltbéli események eredményeként, amelyek az eszköz bekerülését követően történtek. A jövőre vonatkozó várakozások – bármennyire is bizonyosnak tűnnek – nem tekinthetők objektív bizonyítéknak, így ebben az esetben elszámolható értékvesztésről sem beszélhetünk.

Az értékvesztés elemzésére és esetleges megállapítására minden eszköz esetében egyedileg kerül sor, amennyiben

az eszköz a gazdálkodó egység szempontjából jelentősnek minősül vagy az egyedi értékelésre lehetőség van. Az értékvesztés esetleges tényét, az objektív bizonyíték meglétét a gazdálkodó egységnek rendszeresen, legalább minden mérlegzáráskor (a mérlegnapra vonatkozóan) fel kell mérnie.

Ha objektív bizonyítékok állnak rendelkezésre arról, hogy a gazdálkodó egység tulajdonában lévő, amortizált bekerülési költségen nyilvántartott eszközének (pl. tipikusan ilyen eszközök a nyújtott hitelek) realizálható értéke nem éri el az eszköz nyilvántartási értékét, úgy értékvesztés elszámolása válik szük-

ségessé. A realizálható érték egyenlő az eszközökből várható cash-flow-k diszkontált jelenértékével, ahol a diszkontráta az instrumentum eredeti effektív kamatlába.

A standard alapvetően az eszközök egyedi értékelését írja elő, de előírja és egyben lehetővé teszi a csoportos értékelést is, amennyiben nem kerül sor az eszközök egyedi értékelésére. A kollektív értékelés előírás azon egyedileg jelentősnek minősített követelések portfóliójára, amelyekkel szemben a gazdálkodó egység egyedileg nem állapított meg értékvesztést, mivel nem azonosított olyan tényezőket, amelyek értékvesztést keletkeztetnek (*trigger events*). A kollektív értékelés lehetőség, amennyiben az egyedi értékelésre nincs reális lehetőség, és az értékelt eszközök között nincs egyedileg jelentős tétel. A standard a portfólió alapú értékbecslést kötelezően előírja azon követelések esetében, amelyek egyedi elemzése során a bank arra a következtetésre jutott, hogy nincs objektív egyedi értékvesztésre utaló bizonyíték.

A kollektív értékelés esetében a gazdálkodó egység a jövőbeni várható cash-flow-k becslésénél a szerződéses cash-flow-kból indul ki, és figyelembe veszi a hitelkockázati jellemzők tekintetében azonos jellegűnek tekintett portfólió múltbéli veszteségeinek trendjét. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a gazdálkodó egység a múltbéli tapasztalatai alapján becslést végez a jelenlegi portfólióban meglévő (felmerült) veszteség mértékére, elkerülve, hogy az egyes portfólióelemeket egyedileg kelljen értékelnie.

A csoportos, portfólió szintű értékelés esetén a gazdálkodó egységnek biztosítania kell, hogy a jövőbeni cash-flow-k becslésére alkalmazott módszerek és a múltbéli veszteségtrendek figyelembevételére vonatkozó feltételezések időszakról időszakra konzisztensek és biztosítják, hogy a becsült értékvesztés mértéke és tendenciája közelítse az aktuálisan jelentkező veszteségek mértékét és tendenciáját.